

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 314.74

ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ

Лариса Беззубко; Крістіна Топчій

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
Краматорськ, Україна*

Резюме. Розглянуто теоретичні аспекти міжнародної освітньої міграції робочої сили: дано її визначення, охарактеризовано види. Встановлено: освітня міжнародна міграція є одним з найхарактерніших проявів глобалізації світового господарства. Міжнародна освітня міграція є складним, масштабним, динамічним та впливовим процесом. Визначено основні характеристики освітньої міграції за такими критеріями: за віком, часом, рівнем легалізації, кваліфікації, способом здійснення. Встановлено чинники, які викликають освітню міграцію: нерівномірність регіонального та національного розвитку в можливостях здобуття якісної освіти; ціни на освітні послуги; умови навчання в різних країнах; проблеми з працевлаштуванням. Проаналізовано масштаби освітньої міграції. За 2012–2017 рр. кількість українських студентів, які навчаються закордоном, збільшилася в 2 рази. Лідером за кількістю українських студентів є Польща. Визначено особливості сучасної міжнародної освітньої міграції: масштабність та динамізм; диверсифікацію географічної структури міжнародних освітніх процесів; збільшення міграції в Європі; посилення національного й міжнародного регулювання міжнародних освітніх міграційних процесів. Проаналізовано наслідки міжнародної освітньої міграції для України та країн-реципієнтів. Україна має певні проблеми через освітню міграцію, але країна здобуває потенційні можливості. Завдання – нейтралізація негативних наслідків освітньої міграції. Використання її позитивних наслідків можливе тільки при розробленні національної міграційної політики. Запропоновано основні напрями державного регулювання освітньої міграції в Україні: здійснення збалансованості процесів освітньої міграції; розроблення політики, сприяння поверненню мігрантів в Україну; пріоритетна підтримка академічної мобільності в Україні як однієї з найефективніших форм міграційних процесів в освіті. Міграційна політика повинна включати політику сприяння поверненню мігрантів у країну їх походження; створення банку даних випускників іноземних інститутів; банку вакансій для цієї категорії випускників. В Україні повинна бути розроблена національна міграційна політика, яка буде сприяти поверненню освітніх мігрантів в країну.

Ключові слова: міжнародна освітня міграція, види міграції, наслідки міграції.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.04.217

Отримано 18.05.2020

UDC 314.74

EDUCATIONAL MIGRATION IN UKRAINE

Larysa Bezzubko; Kristina Topchiy

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
Kramatorsk, Ukraine*

Summary. The article considers The theoretical aspects of international educational labor migration are considered in this article. The definition of educational labor migration is given, its types are characterized. It is

determined that international educational migration is one of the most characteristic manifestations of the world economy globalization. International educational migration is a complicated, large-scale, dynamic and influential process. The main characteristics of educational migration are determined by the following criteria: age, time, level of legalization, qualification, method of implementation. The factors causing educational migration such as: uneven regional and national development in the opportunities for quality education; prices for educational services; study conditions in different countries; employment problems are identified. The scale of educational migration is analyzed. During 2012–2017, the number of Ukrainian students studying abroad doubled. The leader in the number of Ukrainian students is Poland. The following peculiarities of modern international educational migration: scale and dynamism; diversification of the geographical structure of international educational processes; increasing migration in Europe; strengthening national and international regulation of international educational migration processes are determined. The consequences of international educational migration for Ukraine and recipient countries are analyzed. Ukraine has some problems due to educational migration, but the country is gaining potential. The task is to neutralize the negative consequences of educational migration. The use of its positive effects is possible only in the development of national migration policy. The main directions of state regulation of educational migration in Ukraine such as: realization of the balance of processes of educational migration; policy development; promoting the return of migrants to Ukraine; priority support for academic mobility in Ukraine as one of the most effective forms of migration processes in education are proposed. Migration policy should include the policy to facilitate the return of migrants to their countries of origin; creation of a database of graduates of foreign institutions; vacancy bank for this category of graduates. Ukraine should develop the national migration policy facilitating the return of educational migrants to the country.

Key words: *international educational migration, types of migration, consequences of migration.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.04.217

Received 18.05.2020

Постановка проблеми. На сьогодні одним із проявів інтернаціоналізації освіти, характерним явищем сучасності стала освітня міграція. За останні роки відбулося значне збільшення обсягів та зростання темпів цього виду міграції. Україна стає країною, де переважає відтік освітніх мігрантів за межі країни. Приріст іноземних студентів в Україну значно відстає від темпів освітньої міграції закордон. Актуальність дослідження цієї теми пояснюється значенням цього процесу, масштабами і наслідками як для країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси освітньої міграції знаходяться в центрі уваги таких вчених як, О. Біляковська, В. Іонцев, О. Малиновська, В. Філатов та інших. Основною метою освітньої міграції, як констатує О. Біляковська, є здобуття освіти. Тому до характерних рис освітньої міграції відносять: короткотерміновість, більш-менш чітко окреслені часові рамки, належність до певної вікової групи, добровільність переміщення [1, с. 231]. Освітня міграція характеризує просторові переміщення осіб, що бажають здобути освіту на території, яка відмінна від їхнього постійного місця перебування. Процеси освітньої міграції мають свої особливості, пов'язані з напрямом переміщень та їх адміністративно-територіальним характером. Це дозволяє виділити внутрішню (міжрегіональну) та зовнішню (міждержавну) міграції. У цьому дослідженні в центрі уваги знаходиться зовнішня освітня міграція. Дослідник В. Іонцев визначив зовнішню освітню міграцію як пересування з однієї держави в іншу з метою навчання в одному з навчальних закладів іншої держави. Після закінчення навчання закордоном, особа повинна повернутися до своєї країни. Але бувають випадки, коли вона не повертається і цей процес можливо класифікувати як «відтік мізків» [2, с. 370]. Слід зазначити, що серед українських дослідників не існує єдиної точки зору на роль освітньої міграції для України. Це викликало необхідність вивчення ролі освітньої міграції для соціально-економічного розвитку країни.

Метою статті є визначення ролі зовнішньої освітньої міграції для соціально-економічного розвитку країни.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: визначення характеристик, особливостей та масштабів освітньої міграції з

України; визначення наслідків міжнародної освітньої міграції для України як країни-донора, так і для країн-реципієнтів.

Виклад основного матеріалу. Міграція характеризується комплексом політичних, соціокультурних та економічних чинників, індикаторів і результатів. Визначення основних індикаторів, чинників і наслідків освітньої міграції з урахуванням їх видів є необхідною умовою обґрунтування напрямів та інструментів підвищення ефективності управління цими процесами. Якісні характеристики зовнішньої освітньої міграції були наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Характеристика зовнішньої освітньої міграції

Table 1. Characteristics of external educational migration

Критерії	Види	Характеристика
За віком	Молодіжна	Здійснюється переважно серед молоді до 30 років, молодих фахівців для отримання більш високого освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти до 35 років
За часом	Безповоротна	Переїзд на постійне проживання в іншу країну після отримання освіти
	Тимчасова	Повернення мігранта на батьківщину після отримання освіти
	Маятникова	Передбачає періодичне перетинання мігрантом кордонів країни у випадку, коли він приїздить додому на канікули, стажування й т. п.
	Ротаційна	Регулярна заміна мігрантів у країні перебування вихідцями з країни-донора
За рівнем легалізації	Легальна	Здійснюється на умовах угоди з наданням мігрантові повної легалізації у країні навчання у відповідності з національним і міжнародним законодавством
	Напівлегальна	Легалізація перебування на території країни мігрантів з метою навчання і можливе нелегальне здійснення трудової діяльності
За рівнем кваліфікації	Інтелектуальна	Міграція осіб переважно з високим рівнем освіти (середня освіта, рівень освіти «бакалавр», «магістр»)
За способом здійснення	Організована	Здійснюється за участю держави, громадських організацій або спеціалізованих підприємницьких структур
	Неорганізована	Індивідуальна, самодіяльна міграція

Серед важливих чинників, які викликають освітню міграцію з України, слід назвати такі:

- нерівномірність регіонального та національного розвитку, насамперед у можливостях здобуття якісної освіти;
- конкурентні ціни на освітні послуги за спеціальностями, які традиційно вважаються престижними на ринку праці;
- привабливі умови навчання у різних країнах світу та регіонах;
- проблеми з працевлаштуванням у країні чи регіоні постійного проживання, особливо, якщо мова йде про сільські території чи депресивні регіони.

Потужним регулятором процесів освітньої міграції є інституційне середовище цих процесів на національному і міжнародному рівнях. Інституційне середовище можливо визначити як сукупність нормативно-правових, соціальних, економічних, організаційних інститутів, які регламентують, сприяють або обмежують функціонування й розвиток освітніх міграційних процесів. Академічна мобільність у Європі співпадає з цінностями та пріоритетами міжкультурної комунікації, проголошеними у Європейській культурній конвенції, здійсненям академічної свободи та співробітництва. Прийняття

політичних та соціально-економічних документів забезпечує розвиток процесів освітньої міграції з метою забезпечення конкурентоспроможності європейської вищої освіти. Освітній міграції сприяє формування європейського освітнього простору серед країн-учасниць Болонського процесу [3].

Про масштаби освітньої міграції серед українських студентів свідчать наступні цифри. У період з 2000 до 2012 рр. (за даними ЮНЕСКО) чисельність українських студентів в Європейських країнах збільшилась у чотири рази і досягла майже 37 тисяч. Передусім міграція різко зростала в країнах, куди спрямовано потоки трудової міграції. Упродовж останніх років зростання чисельності українців, які виїхали на навчання закордон, прискорилося. Динаміку кількості українських студентів, які здобували освіту закордоном, наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Кількість українських студентів, які здобували освіту закордоном, осіб [4]

Table 2. Number of Ukrainian students studying abroad, persons [4]

2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
37216	42530	49966	68295	77263	77219

Аналізуючи географічну структуру мігрантів, варто зазначити, що лідером за кількістю українських студентів є Польща, частка якої складає близько 29,2 тис. осіб у 2016 р. (таблиця 3).

Таблиця 3. Країни з найбільшою кількістю студентів з України (тис. осіб) [5]

Table 3. Countries with the largest number of students from Ukraine (thousand people) [5]

Роки	Польща	Російська Федерація	Німеччина	Чехія	Італія	США	Франція	Угорщина
2013	9,5	...	5,4	1,8	1,9	1,4	1,1	1,3
2014	14,7	12,0	5,6	2,1	2,1	1,4	1,1	1,2
2015	22,5	21,8	5,8	2,3	2,4	1,5	1,2	0,9
2016	29,2	22,4	1,1

Визначено особливості сучасної міжнародної освітньої міграції:

- 1) масштабність і динамізм розвитку міграційних процесів;
- 2) диверсифікація географічної структури міжнародних освітніх процесів залежно від умов навчання, легкості вступу до вищого навчального закладу, наявності безкоштовного навчання, можливості отримання грантів, стипендій; можливості офіційно поєднувати навчання й роботу. У деяких країнах існує можливість після закінчення навчання, отримати офіційний дозвіл на проживання та працевлаштування;
- 3) збільшення внутрішньоконтинентальної міграції порівняно з міжконтинентальною;
- 4) посилення національного й міжнародного регулювання міжнародних освітніх міграційних процесів.

Оцінювання ефективності освітньої міграції може здійснюватися як з точки зору учасника міграційного процесу, так і країни-донора та країни-реципієнта (таблиця 3).

Таблиця 3. Наслідки міжнародної освітньої міграції

Table 3. Consequences of international educational migration

Напрямок дослідження	Для України, у наслідок повернення освітніх мігрантів	Для країни-реципієнта, у випадку, коли освітні мігранти не повертаються на батьківщину
Освітній ринок	Ринок освітніх послуг розвивається, є рентабельним бізнесом. Зростає якість освітніх послуг	
Інноваційний	Позитивний наслідок: можливість долучення до новітніх освітніх технологій, знань та інновацій, трансферт-технологій	Позитивний наслідок: розвиток науково-технічного потенціалу країни-реципієнта через отримання висококваліфікованих кадрів
Науковий	Розширення міжнародних наукових контактів	
Галузевий	Позитивний наслідок: розвиток наукоємніших галузей, створення наукових підприємств. Розвиток науково-технічного потенціалу країни	Позитивний наслідок: міжнародні наукові контакти
Культурний	Долучення до світової культури і європейських цінностей; удосконалення знання іноземних мов	
Ринок праці	Позитивний наслідок – отримання фахівців з високим рівнем знань. Негативний наслідок – нестача спеціалістів на ринку праці, дисбаланс ринку праці	Негативний наслідок – посилення напруженості на ринку праці, підвищення конкуренції між резидентами та нерезидентами. Позитивний наслідок – забезпечення висококваліфікованими кадрами
Демографічний	Негативний наслідок – старіння нації через відтік молодих людей	Позитивний наслідок – оптимізація демографічної структури населення

Міжнародна освітня міграція є складним, масштабним, динамічним та впливовим процесом. Україна є країною походження освітніх мігрантів, має як певні проблеми, так і потенційні можливості, пов'язані з процесами міграції. Виникає завдання нейтралізації негативних наслідків освітньої міграції, використання позитивних наслідків. О. Малиновська вважає, що сприяти виконанню цього завдання має міграційна політика, спрощуючи порядок визнання отриманих за кордоном дипломів та кваліфікацій через запровадження схеми кредитування навчання за кордоном, що містили б фінансові механізми заохочення до повернення на Батьківщину, лібералізувавши порядок імміграції висококваліфікованих іноземців, дозволивши працевлаштування іноземних випускників українських ВНЗ за отриманими в Україні спеціальностями [6, с. 27]. В Україні повинна бути розроблена національна міграційна політика, яка буде сприяти поверненню освітніх мігрантів у країну. Тільки здійснення міграційної політика буде спроможне пом'якшувати асиметрію між негативними і позитивними наслідками міграційних процесів. До основних напрямів державного регулювання освітньої міграції в Україні слід запропонувати такі:

1. Пріоритетна підтримка академічної мобільності в Україні як однієї із найефективніших форм міграційних процесів в освіті. Сприяння її активності на загальнодержавному рівні за рахунок цільового державного замовлення на підготовку фахівців у ВНЗ з інших регіонів України може стати одним із визначальних чинників розвитку національної єдності та формування єдиного гуманітарного простору.

2. Забезпечення збалансованості процесів освітньої еміграції та імміграції з орієнтацією на стимулювання експорту освітніх послуг. Підвищення конкурентних позицій України на міжнародному ринку освітніх послуг шляхом включення провідних

національних університетів у світові рейтинги конкурентоспроможності світових навчальних закладів,

3. Освітню міграцію потрібно розглядати як інтенсивний ресурс для розвитку її інноваційного і культурного потенціалів.

4. Запровадження постійного моніторингу процесів освітньої міграції в Україні шляхом дослідження міграційних потоків, напрямів.

5. Міграційна політика повинна включати політику сприяння поверненню мігрантів у країни їх походження; створення банку даних випускників іноземних інститутів; банку вакансій для цієї категорії випускників. Слід зазначити, що в рамках програми ЄС «Солідарність та управління міграційними потоками» був створений Європейський фонд з питань повернення мігрантів на батьківщину, який надає фінансові ресурси для сприяння добровільному поверненню іноземних осіб, що проживають у країнах-членах Європейського союзу [7].

Висновки. Міжнародна освітня міграція є складним, масштабним, динамічним та впливовим процесом. Україна як країна походження освітніх мігрантів має як певні проблеми, так і потенційні можливості, пов'язані з процесами міграції. Освітню міграцію потрібно розглядати як інтенсивний ресурс для розвитку її інноваційного і культурного потенціалів. До основного позитивного наслідку освітньої міграції слід віднести: можливість через підготовлені кадри долучитися до новітніх освітніх технологій, знань та інновацій. Основні негативні наслідки освітньої міграції пов'язані з неповерненням у країну мешкання мігрантів, які здобули освіту закордоном. Тільки здійснення міграційної політики буде спроможне пом'якшувати асиметрію між негативними й позитивними наслідками міграційних процесів.

Conclusions. International educational migration is a complicated, large-scale, dynamic and influential process. Ukraine, which is the origin country of educational migrants, has certain problems and as well as potential opportunities related to migration processes. Educational migration should be considered as an intensive resource for the development of its innovation and cultural potential. It should be noted the main positive consequences of educational migration are: the opportunity to join the latest educational technologies, knowledge and innovations through trained personnel. The main negative consequences of educational migration are related to the non-return to the country of residence of migrants who received their education abroad. Only the migration policy implementation will be able to delete the asymmetry between the negative and positive consequences of migration processes.

Список використаної літератури

1. Біляковська О. В. Освітня міграція українців до Польщі: соціопсихологічний аспект. Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2013 р.). Київ: НІСД, 2013. С. 231–237.
2. Ионцев В. А. Международная миграция населения: теория и история изучения. Москва: Диалог-МГУ, 2015. 370 с.
3. Болонський процес, навчальна мобільність і освітня міграція. URL: http://biznes-pro.ua/print_full.php?id=1045.
4. Education: International student mobility in tertiary education. UNESCO-UIS. URL: <http://data.uis.unesco.org> (Last accessed: 12.01.2019).
5. Global Flow of Tertiary-Level Students / UNESCO. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx> (Last accessed: 17.01.2019).
6. Малиновська О. А. Урізноманітнення складу населення України під впливом міжнародної міграції: виклик та шляхи реагування: аналіт. доповідь. Київ: НІСД, 2012. 53 с.

7. Summaries of EU Legislation: Return Fund (2008-13). URL: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114570_en.htm.

References

1. Biliakovska O.V.(2013) Osvitnia mihratsiia ukrainsiv do Polshchi: sotsiopsykholohiinyi aspekt. Sotsialno-ekonomichni ta etnokulturni naslidky mihratsii dlia Ukrainy: zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 27 veresnia 2013 r.). Kyiv : NISD, 2013. S. 231-237.
2. Yontsev V. A. (2015) Mezhdunarodnaia myhratsyia naselenyia: teoriia y ystoryia yzuchenyia. Moskva: Dyaloh-MHU, 2015. 370 s.
3. Bolonskyi protses, navchalna mobilnist i osvitnia mihratsiia. URL: http://biznes-pro.ua/print_full.php?id=1045.
4. Education: International student mobility in tertiary education. UNESCO-UIS. URL: <http://data.uis.unesco.org>.
5. Global Flow of Tertiary-Level Students / UNESCO. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>.
6. Malynovska O.A.(2012) Uriznomanitnennia skladu naselennia Ukrainy pid vplyvom mizhnarodnoi mihratsii: vyklyk ta shliakhy reahuvannia: analit. dopovid. Kyiv: NISD, 2012. 53 s.
7. Summaries (2008) of EU Legislation: Return Fund (2008-13). URL: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114570_en.htm.